

Довгань Олексій Валентинович

*кандидат філологічних наук,
заступник директора наукової бібліотеки,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв,
член-кореспондент Міжнародної академії
освіти і науки,
Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-6728-818X*

СУЧАСНА БІБЛІОТЕКА У КОНТЕКСТІ ЗМІНЕНОЇ СОЦІАЛЬНОСТІ

У статті розглянуто особливості місця і ролі феномену соціальності у контексті бібліотечної справи; проаналізовано специфіку врахування окресленого феномену в бібліотечній практиці на тлі актуалізації бібліотек в умовах сьогодення; окреслено проблему соціалізації культури як віху людської комунікації; оприлюднено пропозиції щодо новітньої стратегії роботи бібліотек з урахуванням вищезазначеного. Акцентовано увагу на необхідності зміни підходу у роботі з користувачами бібліотеки з урахуванням зміненої соціальності, що для них характерна; окреслені основні віхи такої роботи і підкреслена її необхідність для розвитку бібліотечної галузі.

Ключові слова: *соціалізація змінена, бібліотеки вузівські, осмислення, читання, комунікація, обслуговування бібліотечне.*

Постановка проблеми. Наш час характеризується розмаїтістю інформаційних потоків, в яких дані можуть дублюватись, спотворюватись, конвертуватись, перероблятись згідно певних потреб тощо. Таким чином, інформаційне суспільство постає спільнотою, вразливою не до *форми побутування даних* (адже у його межах вона суттєво еволюціонувала, змінюючись услід за новітніми віяннями), а до *їх змісту (смислу)*, що, як було зазначено, може трансформуватись під тиском життєвих реалій. Так, стрижневою особливістю сприйняття інформації в наші дні є фокусування уваги особистості на такому моно (одиничному) джерелі як Інтернет, дані якого сприймаються як істинні.

При цьому, що важливо для бібліотечної сфери, сама інформація (зміст, смисл) набуває, з одного боку, *маніпулятивного характеру*, а з іншого – *трансформується соціальна структура людської спільноти*, відповідно – її розуміння, що було певним чином змінене у наш час. Так, для тих, хто

буквально зростав разом із розвитком таких соціальних мереж як «Однокласники», «ВКонтакте» тощо характерним є перенесена з них базисність структури й глибинний схематизм соціальних зв'язків між людьми [1], тобто, для соціалізації останніх притаманним є великий ступінь *віртуалізації*. Так, наявний дефіцит соціально-емоційної взаємодії, який виявляється у тому, що деякі люди не можуть брати участь у взаємній бесіді, розділяти чужі інтереси й емоції, не можуть ініціювати контакти з іншими й відповідати на них [2] тощо, віртуалізуючись від всього.

У контексті бібліотечної парадигми вищезазначене є надзвичайно актуальним, першою чергою, тому, що бібліотека, як заклад культури, наразі перебуває у становленні не як соціальна змінна, а як *джерело комунікації*. Постулювати подібне нам дозволяє сама природа бібліотечного закладу як детермінанти інформаційного обміну в суспільстві: відкритість, доступність тощо даних, які вона надає у всі часи відіграла важливу роль не просто в побутуванні суспільства в цілому й окремої людини зокрема. Скоріше тут варто говорити про особливий характер комунікування й соціалізації, підґрунтям якого вона стала. Таким чином, розуміння функціональних й соціокультурних особливостей побутування сучасної людської спільноти дає можливість бібліотеці актуалізувати себе у якості *інформаційного центру*. При цьому зрозуміло, що особистість – складний й багатоаспектний гіпотетичний конструкт, що розглядається як відносно стала сукупність психічних властивостей, як результат включення індивідуума в простір міжіндивідуальних зв'язків [3]. Саме розуміючи природу останніх сучасна бібліотека зможе актуалізуватись, не просто позиціонує себе як одне з інформаційних джерел, що доступні у наш час, але як осередок достовірних даних, співробітників якого характеризує гнучкість у спілкуванні й відкритість новому тощо.

На нашу думку, *інформація є первинною* по відношенню до будь-якої дії, емоції тощо людини, адже завдяки їй індивідуум орієнтується у горизонті подій, вибудовує свою поведінку і тому подібне. У цьому плані вона

(інформація) може розглядатися як підґрунтя для самоактуалізації (затребуваність Я себе самим) й самоствердження (осмисленої зміни, в процесі якого людина відчуває свою значущість, зміцнюючи Я, розширюючи свої можливості, отримує новий життєвий досвід [4]) сучасного індивідууму. Вкрай важливим також є усвідомлення бібліотечними спеціалістами тієї ролі, яку відіграє Інтернет у житті сучасної людини, адже, певною мірою, останній є прямим конкурентом бібліотек як осередків даних – тієї ролі, яку вони відігравали здавна.

Так, Інтернет, зазвичай, сприймається більшістю у якості додаткової реальності, як дещо надбудоване щодо їх реального існування «у житті». Сказати, що хтось живе у віртуальному світі – означає провести критику певної маргіналії, у якій своєрідно ізольований сучасний безум (дикі геймери, що не розрізняють гру і реальність, підлітки-суїцидники, аморали-фетишисти і безпринципні провокатори). Однак поступове залучення суспільства реального до своєї віртуальної тіні породило не клона або раба-андроїда, а симбіоз реальностей, що витворює нові дискурси [1]. Саме тому феномен соціальності сьогодення є вкрай актуальним для дослідження у контексті бібліотечної справи, адже, не знаючи тієї ролі, у якій актуалізується сучасне Я та Інший/Інші, ми не можемо вибудувати по-справжньому міцної взаємодії із ними. Фактично, бібліотечна діяльність залишиться поза «фокусом» людської спільноти, на яку вона, власне, спрямована. Звичайно, останнє породить руйнацію бібліотечної інфраструктури й бібліотеки як інформаційного осередку: самий концепт такої діяльності буде знівельовано.

Окреслений деструктивізм продукується, першою чергою тим, що Інтернет витворює новий тип соціальності, в межах якого християнське богослов'я (або наукова лабораторія) та простір якогось іміджборда – два протилежних полюси єдиного континууму дискусій. Таким чином, Інтернет може не тільки стикати ці полюси в складці, але і створювати рухливу хвилю, яка вперше так швидко трансформує і зміщує знання. Отримана змінність і поліморфність, в яких суб'єкт здатен усвідомлювати і розділяти з

іншими простір свого консенсусу, може створити особливу й донині невідому у нашій культурі диспозицію для всякого пізнання [1], тим самим знецінюючи його значення.

Формулювання цілей (постановка завдання). *Метою* статті є розгляд особливостей місця і ролі феномену зміненої соціальності у контексті бібліотечної справи. *Предметом* – специфіка врахування цього феномену в бібліотечній практиці на тлі актуалізації бібліотек в сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначальними щодо окресленої теми є роботи: С. Берковіца, П. Бурд'є, С. Вассермана, Б. Веллмана, Г. Градосельської, Д. Гудінг, Ж. Дельоза, Ж. Дерріди, Г. Зіммеля, М. Кастельса, Г. Колінз, Б. Латура, Д. Ноука, Є. Пікерінга, Т. Пінч, І. Пліжнікова, Х. Тагер-Фласберг, Н. Фоглер, Ф. Фукуями, Н. Харламенкової та інших.

Виклад основного матеріалу. Простір Інтернету має низку особливостей, які лімітують специфіку його сприйняття сучасною людиною: так, у ньому відбувається, першою чергою, зіткнення суб'єктів, які надалі тягнуть за собою відомі їм поля. Окрім того, утворюється гетерогенне болото знань і істин, а дискусія тут працює не для консенсусу, а для індивідуального долучення до істини. Це спричинене самим віртуальним простором: зазвичай, ми вбачаємо у зіткненні загальний й розподілений предмет обговорення, який насправді перебуває у зміщеній й розколотій відносності між учасниками суперечки [1]. Таким чином, Інтернет виступає репрезентантом специфіки сучасної соціалізації, суголосним з таким явищем інформаційного суспільства як його атомізація (роз'єднаність) та орієнтація на індивідуума, тобто індивідуалізм.

Бібліотека у цьому контексті представляє діаметрально інший тип соціальної взаємодії, базований на кооперації членів суспільства, а дані, які вона акумулює носять уособлений характер, тобто вони опосередковані антропно: отримувані через взаємодію із собі подібними, що сприяє традиційній соціалізації особистості. Натомість репрезентоване Мережею

знеособлення й надіндивідуалізацію можна порівняти з видом *асоціальності*, що спостерігається при аутизмі: складності в соціальній комунікації (атипова соціальна взаємодія, слабкі розмовні навички і відношення з однолітками) і обмежені інтереси [2] тощо – всім тим, що легко можна віднайти у користувачів Мережі.

При цьому безперечно, що така поведінка викликана потребою *самоствердження індивідуума*, яка не вичерпується виключно особистою перевагою над іншими: так, людина здатна не тільки до особистого, але і конструктивного самоствердження, тобто над перевершенням самої себе [4]. Характерна для Інтернет-комунікації модель «розумний – дурний/дурні», яку можна спостерегти, відвідавши майже будь-який сайт й переглянувши коментарі, не є продуктивною, оскільки призводить до утвердження Я за рахунок пригнічення Іншого. Окреслене пригнічення можна інтерпретувати як ментальне насильство, оскільки воно, зазвичай, є зумисним, маючи за мету примус до знаходження в певному дискурсі, інструментом якого є *тролінг*. Останній характеризується тим, що, знаходячись у позиції цинізму, троль свідомо створює ситуацію обурення в опонента, призначаючи її *бугуртом*. Бугурт, по суті, реально не знецінює певний дискурс, а лише додає у поле його дій ще одне – дискурс «знецінення», який не прибирає попередній, але утворює із ним певну боротьбу [1].

Вищезазначені поведінкові моделі, на нашу думку, доводять, що головною проблемою бібліотечної сфери на сьогодні є не відсутність матеріально-технічного забезпечення, кваліфікованого персоналу тощо, а елементарне *нерозуміння своїх користувачів*. Вищезазначене є чужорідним для сприйняття бібліотечними співробітниками внаслідок відсутності їх зв'язку з Інтернет-дискурсом. Показовою у цьому плані є природа й структура будь-якої соціальної мережі, в якій, безперечно, присутні акаунти бібліотекарів й бібліотечних закладів (численні сторінки й групи), проте не має глибинного розуміння таких мереж як явища.

Першою чергою, це пов'язано з тим, що соціальна мережа відсилає не до конкретної ділянки вже існуючої парадигми встановлення зв'язків, а створює самостійний простір, де наші первинні потреби у спілкуванні самоорганізують нову парадигму. Суть останньої у тому, що тепер можна встановити зв'язок не тільки потому, що він постає як відображення вже реально наявної або можливої, а лише по тому, що люди узагалі здатні до комунікації й адаптації, тобто здатні створити щось нове [1]. На жаль, на глибокому рівні сучасні бібліотеки не актуалізують себе в призмі соціальної мережі, першою чергою через те, що продукти їхньої діяльності не орієнтовані на попит серед користувачів або орієнтовані позірно. Так, підхід до бібліотечного закладу як до обслуговуючого інформаційного центру не притаманний бібліотечній парадигмі. На нашу думку, в цьому є як користь, так і негатив: позитивним є те, що в роботі цих закладів залишається культуротворча й духовна складова, негативним – те, що відсутнє розуміння потреб користувачів, яке у протилежному випадку було б давно сформоване й проаналізоване з метою «виживання» закладу.

При цьому вищезазначене конструктивне самоствердження – головний рушій сучасного індивідууму, що пов'язаний з осягненням людиною себе і своїх можливостей і з таким же відношенням не тільки до себе, але до інших [4], повністю ігнорований в роботі з користувачами сучасних бібліотек. На нашу думку, це пов'язано з тим, що бібліотечні спеціалісти *очікують певної поведінки* від своїх користувачів, не спостерігаючи яку, вони переривають з ними зв'язок, вважаючи неосвіченими тощо. Однак при цьому випускається такий важливий момент, що обслуговування – це комунікація, а остання передбачає обопільну участь обох або більше учасників у процесі. Таким чином, задля успішної комунікації бібліотечні співробітники *не мають бути пасивними спостерігачами*, стаючи активними учасниками, які цікавляться потребами своїх користувачів. В цьому випадку йдеться про те, що Я бібліотекаря (бібліографа тощо) стає рівноцінним Я користувача, завдяки спілкуванню з яким можна отримати так звану «віддзеркалену»

думку про себе та свою бібліотеку. Таким чином, необхідність самоствердження зумовлює людиною до саморозкриття, до осягнення себе, в тому числі і завдяки відкритій взаємодії із соціумом [4], моделлю якого постає бібліотечний заклад.

В цьому випадку важливим є те, що сама по собі структура і механізм віртуальної соціальної мережі пропонує людині новий дискурс соціального. При цьому ця пропозиція не могла бути організованою з нуля (хоча уже й були помітними ті потенції, якими почнуть закладати перші цеглинки нової соціальної побудови, але було необхідне підґрунтя і сам будівельний матеріал), саме тому ми спостерігали на початку асиміляцію новоявленого культурного простору культурними паттернами старого покоління (додаткова реальність), а далі – поступове зміщення й розмивання цих паттернів з кожним новим поколінням вже усередині Інтернету, останнє дозволило утворювати самостійні й фундаментальні структури й цикли (віртуальна реальність), з позицій яких ми і «дивимось» на соціальний світ [1].

Для актуалізації потенцій соціальної мережі у бібліотечній справі варто говорити про перегляд форм і методів роботи, якими наразі керується більшість сучасних бібліотек, зокрема вузівських. На нашу думку, основна проблема – це занадто вузьке розуміння функції забезпечення навчального процесу, яка тлумачиться як безпосереднє надання літератури студентам й викладачам, проведення презентацій, створення бібліографічних списків тощо. Однак у такому підході недоліком є розуміння самими бібліотечними співробітниками своєї ролі і місця у своєму підрозділі: зазвичай, колеги не прагнуть до розширення тих меж, у яких вони функціонують. Яскравим прикладом творчого підходу до роботи є діяльність бібліотеки Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (<http://lib.kneu.edu.ua/ua/>), яка активно займається науково-дослідницькою роботою, пов'язаною зі створенням ресурсу для науковців профільної галузі,

який би акумулював всю достовірну інформацію про персоналій економічної науки.

Згідно з С. Нартовою-Бочавер, людина перестає відчувати себе як таку, що живе у свій час й знаходиться на своєму місці, перестає відчувати суверенність свого психологічного простору, оскільки таке відчуття виникає тільки в процесі поступального розвитку особистості і постійного ствердження цінності свого Я. Відбувається наче відставання людини від попереднього темпу життя, порушуються межі психологічного простору. Замість того, щоб дивитись на себе крізь призму відношень з іншими людьми, людина починає некритично приписувати собі оцінки оточуючих, перестає бути самою собою [4]. Така тенденція, на жаль, характерна для індивідуумів, що належать до Інтернет-дискурсу: анонімність, що, зазвичай, супроводжує їх побутування у ньому, робить їх вразливими до реалій оточуючого світу, критики тощо.

Відтак, бібліотечний працівник в наші дні змушений бути іще й тонким психологом, адже якщо один з комунікантів не може повноцінно виконувати свою роль, то це може призвести до краху всього комунікативного акту. До речі, вищезазначена анонімність безпосередньо впливає на мовлення свого носія – анонімуса та його смислу й значення як комунікативної дії. Специфічні знаки (іміджборди) приховують позначальних-конкурентів, але не прибирають означальне, тож навіть якщо відбулося формальне знецінення чиєсь фрустрації, сама фрустрація, тим не менш, продовжує існувати, тільки тепер прикриваючись трохи іншими означальними, які, своєю чергою, починають вироджуватись і зливатись з розповсюдженими до цього дискурсами – бугурт все менше гостре лезо і все більше фіговий листок. Якщо раніше «бугуртом» закінчували й обривали чиєсь мовлення, то тепер ним можна закінчувати й відновити те, що до цього було скасоване [1].

Висновки. Бібліотека, як соціальна інституція, перебуває у безпосередньому зв'язку із людською спільнотою: першою чергою, це виражається в тому, що вона не тільки акумулює інформаційні дані, а й у

тому, що вона забезпечує доступ до них через обслуговування своїх користувачів. При цьому якість останнього можлива лише у випадку, коли сучасна бібліотека на досить глибокому рівні буде розуміти потреби своїх користувачів, проводячи не позірні дослідження останніх, а реально вивчаючи дискурс, в якому вона функціонує.

Однією із стрижневих категорій актуалізації бібліотеки в наші дні ми вважаємо розуміння взаємозв'язку між самоствердженням людини й інформацією, якою вона послуговується, що їй необхідна тощо. При цьому самоствердження людини – це шлях до себе довжиною в життя, який переплітається і перетинається з життєвими шляхами інших людей, але який ніколи не зливається з ними абсолютно і не зупиняється на півшляху [4]. В контексті бібліотечної парадигми, бібліотеки мають стати тим місцем, де індивідуум може самоактулізуватись, підтримуючи цей процес, за рахунок якого підвищиться їхня затребуваність суспільством.

Окрім того, сучасна бібліотека має також враховувати такий специфічний чинник взаємодії із соціумом, в якому вона функціонує, як змінена соціалізація, суть якої полягає у частковій віртуалізації реальних відносин, перенесенні структури соціальних зв'язків, характерних для соціальних мереж: троллінг, бугурт тощо. Таким чином, бібліотекам необхідно адаптуватись у новому дискурсі, стаючи чимось на кшталт зон для блаженних, вигнанців і класичних людей – сховищ, в яких вищезазначений бугурт без побоювання знову може бути розгорнутий й осмислений в психологічному, поетичному або екзистенційному ключі. Останнє дозволить зберегти фрустрацію в полі всезагального цинізму [1], перетворюючи її на конструктивне самоствердження Я, яке створює умови для розкриття і підтвердження цінності свого Я як причетного до цінностей інших людей, але такого, що до них не зводиться [4].

Перспективою окресленого дослідження є розробка моделі бібліотечної діяльності, яка б враховувала особливості зміненої соціалізації, характерної для сучасних користувачів бібліотек, а також поглиблена

диференціація кадрів згідно по-новому розподіленого функціоналу, продумана політика представлення бібліотеки в інформаційному просторі тощо.

Список використаних джерел

1. Фоглер Н. Семиотика повседневного: междусетье [Электронный ресурс] / Н. Фоглер // ПостНаука. – Электрон. данные. – Режим доступа: <http://syg.ma/@vogler/siemiotika-povsiednievnogho-miezhdsuetie> (дата обращения: 30.05.2018). – Загл. с экрана.
2. Тагер-Фласберг Х. Аутизм: причины и симптомы [Электронный ресурс] / Х. Тагер-Фласберг // ПостНаука. – Электрон. данные. – Режим доступа: <https://postnauka.ru/faq/70398> (дата обращения: 30.05.2018). – Загл. с экрана.
3. Плужников И. Проблема личности в нейропсихологии [Электронный ресурс] / И. Плужников // ПостНаука. – Электрон. данные. – Режим доступа: <https://postnauka.ru/longreads/70683> (дата обращения: 30.05.2018). – Загл. с экрана.
4. Харламенкова Н. Почему человеку необходимо самоутверждаться? [Электронный ресурс] / Н. Харламенкова // ПостНаука. – Электрон. данные. – Режим доступа: <https://postnauka.ru/faq/70575> (дата обращения: 30.05.2018). – Загл. с экрана.

Довгань Алексей Валентинович
СОВРЕМЕННАЯ БИБЛИОТЕКА В КОНТЕКСТЕ ИЗМЕНЕННОЙ
СОЦИАЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены особенности места и роли феномена социальности в контексте библиотечного дела; проанализирована специфика учета очерченного феномена в библиотечной практике на фоне актуализации библиотек в условиях современности; очерчена проблема социализации культуры как вехи человеческой коммуникации; обнародованы предложения по поводу новейшей стратегии работы библиотек с учетом упомянутого выше. Акцентировано внимание на необходимости изменения подхода в работе с пользователями библиотеки с учетом измененной социальности, которая для них характерна, очерчены основные вехи такой работы и подчеркнута ее необходимость для развития библиотечной отрасли.

Ключевые слова: социализация измененная, библиотеки вузовские, осмысление, чтение, коммуникация, обслуживание библиотечное.

Dovgan Olexiy

MODERN LIBRARY IN THE CONTEXT OF CHANGING SOCIALITY

The article describes the features of the place and the role of the social phenomenon in the context of library science; analyzed taking into account the specificity of the phenomenon outlined in library practice in the background updating of libraries in modern conditions; it outlined the problem of socialization of culture as a milestone of human communication; published proposals on the new strategy of work with the libraries mentioned above into account.

The attention to the need to change the approach in working with library users, taking into account changes in the social, which they are characterized, outlined the major milestones of this work and stressed the need for the development of its library branch.

Keywords: *changing sociality, university libraries, comprehension, reading, communication, service library.*